

## บทที่ ๕

### สรุปการวิจัย ข้อวิจารณ์ และข้อเสนอแนะ

#### ๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาและวิเคราะห์ “แนวคิดเรื่องสังคมนิยมตามแนวปรัชญาพุทธเถรวาท” ผู้วิจัยได้วางวัตถุประสงค์ของการศึกษาไว้ ๓ ประเด็น คือ

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องสังคมนิยมในปรัชญาตะวันตก
๒. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องสังคมนิยมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท
๓. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังคมนิยมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

จากการศึกษาวิจัยสามารถสรุปผลได้ดังนี้

#### ประเด็นที่ ๑ แนวคิดเรื่องสังคมนิยมในปรัชญาตะวันตก

แนวคิดเรื่องสังคมนิยมคตินิยมส่วนใหญ่เกิดจากวิกฤตการณ์ทางสังคมที่อุบัติขึ้น อาจสืบเนื่องมาจากปัญหาที่เกิดจากสมาชิกทางสังคม หรือระบบโครงสร้างทางสังคม ซึ่งนักปรัชญาส่วนใหญ่จะมองไปที่ธรรมชาติของมนุษย์เป็นเป้าหมาย เพราะเป้าหมายชีวิตเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สังคมแตกต่างกันในเรื่องของการดำเนินชีวิต ดังนั้นการเสนอแนวคิดหรือแนวทางในการแก้ไขปัญหาย่อมจะแตกต่างกันไปด้วย ซึ่งไม่ว่าจะเป็นในยุคสมัยใด ก็มักจะมีมิติที่ซับซ้อนยากแก่การแก้ไข ด้วยกันทั้งสิ้น

สังคมนิยมเป็นอุดมคติทางสังคมในอีกรูปแบบหนึ่งที่มีนักปรัชญาหลายท่านพยายามจะนำเสนอให้เห็นว่าเป็นการจัดรูปแบบการควบคุมระเบียบทางสังคมอีกวิธีหนึ่ง ที่สามารถนำพาสังคมสู่เป้าหมายได้ ซึ่งส่วนใหญ่ต่างเสนอแนวคิดตามการตีค่า สิ่งสูงสุดที่มนุษย์ควรจะต้องเข้าถึง เช่น เพลโตเห็นว่าสิ่งสูงสุดที่มนุษย์และสังคมควรจะต้องเข้าถึงก็คือ ความเที่ยงธรรมความยุติธรรม หรือ คาร์ล มาร์กซ ที่มีช่วงชีวิตอยู่ในทศวรรษแห่งการปฏิวัติอุตสาหกรรมที่ชนชั้นกรรมาชีพถูกเอารัดเอาเปรียบ และถูกขูดรีดโดยชนชั้นนายทุน สิ่งสูงสุดที่มนุษย์ควรจะต้องเข้าถึง คือ ความเสมอภาคและความเท่าเทียมกัน

#### ประเด็นที่ ๒ แนวคิดเรื่องสังคมนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท

แนวคิดเรื่องสังคมนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท เกิดจากพระพุทธเจ้าต้องการล้มเลิกระบบสังคมเดิมและสร้างระบบสังคมใหม่ในอินเดียสมัยพุทธกาล โดยวิธีการปฏิเสธระบบวรรณะในสังคมอินเดีย ที่สร้างความเหลื่อมล้ำทางสังคมอย่างชัดเจน โดยมีข้อสังเกตที่เด่นชัด คือ ๑) การสร้างพระธรรมวินัยสงฆ์เพื่อเป็นทางเลือกในการปลดปล่อยตัวเองจากวรรณะต่ำทางสังคมที่ไม่อาจปฏิเสธได้ โดยหลักพระวินัยทั้งหมดจะเน้นความเสมอภาคในทุกด้านของสังคมสงฆ์ ๒) การขึ้นามนุษย์ให้เข้าถึงสังคมแห่งพระศรีอริยเมตไตรยที่มนุษย์อยู่ได้อย่างสงบสุข ซึ่งทั้ง ๒ ประเด็นดังกล่าวต่างก็เป็นสังคมมนุษย์ที่มีลักษณะการดำเนินชีวิตด้วยความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

แนวคิดทางสังคมของท่านพุทธทาส เป็นการวางพื้นฐานการดำเนินชีวิตอยู่บนหลักการของพุทธศาสนา ที่เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีปัญญามองเห็นธรรมได้ ตามความเพียรพยายาม โดยท่านพุทธทาสภิกขุมีความ

เชื่อในเรื่องธรรมชาติอันบริสุทธิ์ของมนุษย์ อันเกิดจากจิตประภัสสรมาแต่กำเนิด ที่สามารถสร้างรูปแบบทางสังคม “แบบธัมมิกสังคมนิยม” ให้บรรลุเป้าหมายในทางปฏิบัติได้ โดยแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ (๑) การให้คุณค่าทางด้านจิตใจ ที่มุ่งเน้นการดำเนินชีวิตที่ประกอบไปด้วยธรรม (๒) การให้คุณค่าด้านการปกครองที่มุ่งเน้นการใช้หลักหลักทศพิธราชธรรม (๓) การจัดระบบเศรษฐกิจที่ถือประโยชน์เพื่อส่วนรวมสอดคล้องกับธรรมชาติ โดยใช้วิธีการแก้ไขปัญหาย่างสันติภาพ ใน ๒ ส่วนคือ คือ ๑) การแก้ไขปัญหาในระดับปัจเจกบุคคล คือ เน้นคุณสมบัติด้าน การศึกษา สุขภาพอนามัย และทางจิตวิญญาณพร้อมทั้งความเป็นอยู่อย่างถูกต้อง ๒) การแก้ไขปัญหาในระดับสังคมส่วนรวม เช่น ปัญหาทางสังคม ปัญหาทางการเมือง และปัญหาทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

### ประเด็นที่ ๓ วิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังคมนิยมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

#### ๑.วิเคราะห์แนวคิดที่สอดคล้องกับหลักการพัฒนามนุษย์ในธัมมิกสังคมนิยม

ธัมมิกสังคมนิยมไว้วางหลักการพัฒนามนุษย์ไว้ใน ๒ ระดับ คือ ระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม พุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงหลักธรรมพื้นฐานในการพัฒนามนุษย์ในระดับปัจเจกบุคคล คือ หลักปฏิจจสมุปบาท เป็นการนำเสนอหลักธรรมที่ทำให้เข้าใจพื้นฐานของการดำรงชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์ใน ๔ ความหมายใหญ่ๆ คือ ธรรมในความหมายของสภาวะธรรม สัจธรรม ปฏิบัติธรรม และปฏิเวธธรรม ซึ่งเป็นการอธิบายถึงกฎของเหตุและผล และกฎแห่งกรรม และการพัฒนาในระดับสังคม ซึ่งพุทธทาสภิกขุได้นำเสนอหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตในสังคม ที่ไม่ให้กระทบกระทั่งเบียดเบียน และเอาเปรียบซึ่งกันและกัน โดยใช้หลักในการดำเนินชีวิต คือ หลักศีล ๕ หลักกุศลกรรมบถ ๑๐ และ มรรคมีองค์ ๘ เป็นต้น

#### ๒. วิเคราะห์แนวคิดที่สอดคล้องกับหลักการเมืองการปกครองในธัมมิกสังคมนิยม

แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเถรวาทสำหรับการเมืองการปกครอง ที่ถูกนำมาประยุกต์ใช้ใน “ธัมมิกสังคมนิยม” ของพุทธทาสภิกขุ เป็นแนวคิดและหลักธรรมขั้นสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักทศพิธราชธรรม ๑๐ หลักจกักวัตติสูตร และธรรมะที่สนับสนุนหลักธรรมสำหรับผู้ปกครองได้แก่ แนวคิดและหลักธรรมในหมวดโพธิปักขิยธรรม ประกอบด้วย มรรคมีองค์ ๘ โพชฌงค์ ๗ อิทธิบาท ๔ หลักไตรลักษณ์ ๓ เป็นต้น ส่วนหลักธรรมในทางพุทธปรัชญาเถรวาทที่ใช้สนับสนุนหลักการประชาธิปไตยได้แก่ พรหมวิหาร ๔ หลักสารณียธรรม เป็นต้น

#### ๓. วิเคราะห์แนวคิดที่สอดคล้องกับเศรษฐกิจในธัมมิกสังคมนิยม

แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเถรวาทสำหรับการประกอบอาชีพที่ถูกนำมาประยุกต์ใช้ใน “ธัมมิกสังคมนิยม” ของพุทธทาสภิกขุที่สามารถนำมาวิเคราะห์และนำมาเทียบเคียงได้ ประกอบด้วย

๓.๑ ที่ภูธธัมมิกัตสังวัตตนิกรธรรม ๔ คือ หลักการที่จะทำให้ร่ำรวย ประกอบด้วย (๑) อุฏฐานสัมปทา ต้องขยันหมั่นเพียร (๒) อารักขสัมปทา ต้องรู้จักเก็บรักษาคุ้มครองโภคทรัพย์ (๓) กัลยาณมิตตตา ต้องรู้จักเสวนาคบหาคนดีเป็นมิตร (๔) สมชีวิตา ต้องรู้จักใช้จ่ายให้เหมาะสม

๓.๒ กุลจิรัฐนิติธรรม ๔ คือ หลักการที่จะทำให้ตระกูลมั่นคง (๑) นัฏฐเวสนา ของหายของหมด รู้จักหามาไว้ (๒) ชินณปฏิสังขรณา ของเก่าของเก่าชำรุด รู้จักบูรณะซ่อมแซม (๓) ปริมิตปานโกชนา รู้จักประมาณในการกินการใช้ (๔) อธิปัจจสัลวันตสถาปนา ตั้งผู้มีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน

๓.๓ โภควิภาค ๔ (โภคาทียะ) ต้องจัดสรรแบ่งทรัพย์ออกเป็น ๔ ส่วน (๑) เอเกณ โภเคญฺเษย แบ่ง ๑ ส่วนเพื่อสงเคราะห์ทิศ ๖ (๒) ทวิหิกมมํ แบ่ง ๒ ส่วน เพื่อลงทุนประกอบกิจการงาน (๓) จตุตถณฺจนิธา เปยฺย แบ่ง ๑ ส่วน เพื่อเก็บออมไว้ใช้ยามจำเป็น

หลักธรรมดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าแนวคิดเกี่ยวกับการกินการอยู่ในพุทธปรัชญาเถรวาทมีจุดมุ่งหมายเดียวกับธัมมิกเศรษฐกิจของพุทธทาสภิกขุ คือ ต้องการให้สมาชิกในสังคมกินดีอยู่ดี มีอาชีพที่สุจริต เป็นคนฉลาดอดออม ขยันขันแข็งและต่อสู้ในการทำมาหากิน และที่สำคัญเมื่อมีผลผลิตมากพอสำหรับการกินอยู่ของตัวเองแล้วจะต้องมีการแบ่งส่วนเกินให้แก่ผู้อื่นและสังคมส่วนรวมด้วย

## ๕.๒ ข้อวิจารณ์

แนวคิดทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ ผู้วิจัยมองว่าเป็นแนวคิดทางการเมืองที่ดี แต่การนำนโยบายไปประยุกต์เพื่อนำมาปฏิบัติจริงในทางการเมืองค่อนข้างยาก เพราะคนไทยส่วนใหญ่จะไม่ยอมรับคำว่า “สังคมนิยม” และคำว่า “เผด็จการ” ก็สร้างการยอมรับอาจจะต้องใช้เวลาเพื่อทำความเข้าใจจากพอสมควร เพื่อจะทำให้สังคมเข้าใจและยอมรับว่า สังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้ปกครองนำหลักธรรมต่างๆ ดังกล่าว มาใช้ในการเผากิเลสตนเอง เพื่อลดละความโลภและกิเลสตัณหาของตนเองและเพื่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน คำว่า “เผด็จการ” ก็หมายถึง เผด็จการโดยธรรม ไม่ใช่เผด็จการที่หมายถึงการใช้อำนาจบริหารจัดการสิ่งใดๆตามความต้องการหรือประโยชน์แก่ตัวเอง การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยไม่ได้คาดหวังว่าสังคมไทยจะยอมรับแนวคิด ธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ แต่ต้องการชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมและระบบการเมืองมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หากสังคมการเมืองดี มีระบบดี ก็จะส่งเสริมให้คนในสังคมดีได้ และหากระบบการเมืองไม่ดี แต่สังคมเต็มไปด้วยคนดี มีคุณภาพ คนดีเหล่านั้นก็จะช่วยปรับปรุงแก้ไขระบบการเมืองให้ดีขึ้นเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขได้เช่นกัน และในทางกลับกันหากสังคมการเมืองมีคนไม่ดี มีระบบที่ไม่ดี ไม่เหมาะสม ไม่เอื้อต่อความเป็นอยู่ที่ดีของคนในสังคม ย่อมเปิดโอกาสให้คนทำไม่ได้ได้เช่นกัน ปัญหาสำคัญจึงอยู่ที่ว่า ทำอย่างไรเราจึงจะหาทั้งคนดีและระบบการเมืองที่เหมาะสมได้ พุทธศาสนาเถรวาทได้ให้คำตอบไว้แล้ว ด้วยการแสดงถึงหลักธรรม ทั้งที่ส่วนของหลักปฏิบัติส่วนบุคคล เพื่อให้คนพัฒนาศักยภาพที่เขาได้อยู่แล้วได้อย่างเต็มที่ และส่วนของจริยธรรมทางการเมืองที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม ที่จะมีส่วนช่วยเหลือทำให้บ้านเมืองมีความสุขสงบและน่าอยู่ยิ่งขึ้น

ปัญหาสำคัญที่ควรนำมาพิจารณาก็คือ เราสามารถนำเอาหลักธรรมของศาสนาต่างๆ มาประยุกต์ใช้ทางการเมืองให้มีประสิทธิภาพได้จริงแค่ไหน และทำอย่างไรเราจึงจะสามารถนำหลักคำสอนมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมในแต่ละเรื่อง ในแต่ละกรณีและแต่ละสถานการณ์ ให้ได้ประโยชน์ครบถ้วน ทั้งเพื่อประโยชน์ขั้นต้นเพื่อประโยชน์ขั้นกลาง และเพื่อประโยชน์สูงสุด ตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของผู้นำไปใช้ต่อไป

### ๕.๓ ข้อเสนอแนะ

#### ๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

แนวคิดเรื่องธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ แม้จะมีนักวิชาการหลายท่านสนับสนุนและวิพากษ์วิจารณ์ในเชิงบวกก็ตาม แต่แนวคิดแบบสังคมนิยมที่พุทธทาสภิกขุนำเสนอ นั้น ยังถูกมองว่าเป็นรูปแบบทางสังคมที่เป็นอุดมคติและไม่สามารถบังเกิดได้จริง การนำแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ตามความเป็นจริงของสังคมไทย อาจจะสามารถนำมาพิจารณาได้บางประการ ดังนี้

๑. หลักคำสอนของพุทธทาสภิกขุเน้นหลักประโยชน์ส่วนรวม ดังนั้นการวางนโยบายหลักของรัฐควรอยู่บนพื้นฐานที่ผลประโยชน์ของประเทศต้องเป็นของประชาชนโดยแท้จริง กิจกรรมหลักๆ ต้องเป็นของรัฐ ซึ่งตัวแทนที่เข้ามาทำหน้าที่รัฐบาลต้องมาจากวิธีที่ถูกต้อง ไม่ใช่ด้วยอำนาจเงิน

๒. หลักการทำเรื่องการเมืองให้เกิดสันติภาพโดยไม่ต้องใช้อำญา วิธีการคือควรปลูกจิตสำนึกสำคัญของนักการเมืองให้ยึดหลัก “อตัมมยตา” คือ การทำหน้าที่อย่างตรงไปตรงมา ต้องสมัครเป็นผู้ติดทองหลังพระ และไม่เห็นแก่ตัว

๓. หลักความยุติธรรมในการบัญญัติกฎหมาย ระเบียบ คำสั่ง ต้องอยู่บนพื้นฐานผลประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ ระบบเศรษฐกิจต้องเอื้อต่อคนส่วนใหญ่ของประเทศ ไม่ใช่เสรีนิยมการตลาดอย่างเดียว

๔. หลักการกระจายอำนาจ อำนาจหรือองค์กรปกครองทุกระดับต้องมาจากการเลือกตั้งจากประชาชนโดยความบริสุทธิ์ยุติธรรม

#### ๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

วิทยานิพนธ์นี้มุ่งศึกษาแนวคิดทางสังคมในพระไตรปิฎกและศึกษาการอธิบายการตีความลักษณะทางสังคมพุทธทาสภิกขุ ศึกษาเนื้อหาสาระหลักธรรมในการนำมาปฏิบัติมากกว่าการศึกษา ซึ่งผู้วิจัยพบว่า ยังมีหัวข้อที่สำคัญหลายประการที่ยังสามารถนำมาศึกษาเพื่อประโยชน์ ในการบูรณาการเพื่อการแก้ปัญหาในสังคมปัจจุบัน ดังนี้

๑. การศึกษาวิเคราะห์โลกพระศรีอริยเมตไตรยตามพระคัมภีร์ของท่านพุทธทาสภิกขุ

๒. การวิเคราะห์เปรียบเทียบ ธัมมิกเศรษฐกิจกับภาวะเศรษฐกิจในสมัยพุทธกาล

๓. การวิเคราะห์คุณค่าคำสอนเรื่องธัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุ

๔. การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดธัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสเพื่อการพัฒนาสังคมไทย

๕. การศึกษาเชิงวิเคราะห์เจตนารมณ์ธัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุ